

DOROTA CEGIOŁKA

 0000-0001-7079-1408

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Pięcioksiąg w przekładzie na język karaimski / Penkiaknygë karaimų kalba, pod red. Michała Németha, Bitik. Karaimska Oficyna Wydawnicza, Wrocław 2024, ss. 468

Edycja Pięcioksięgu w języku karaimskim jest długo wyczekiwaną publikacją. Mniejszość karaimska zamieszkująca m.in. terytorium Litwy i Polski, której wielu starszych członków po dziś dzień posługuje się językiem swoich przodków, nie miała do tej pory dostosowanego do swoich potrzeb drukowanego wydania Tory w języku karaimskim. Dotychczas jedynym źródłem świętego tekstu w przekładzie na język ojczysty były ponadstuletnie rękopiśmienne księgi przechowywane w zbiorach prywatnych oraz m.in. w księgozbiorach Biblioteki im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk.

Badacze studiujący język karaimski byli i wciąż są skupieni na transkrypcji i analizie językowej zabytków piśmiennych, starając się zebrać i przedstawić jak najobszerniejszy materiał źródłowy¹. Prace te były zawsze

---

1 Za przykład mogą posłużyć publikacje wielu turkologów, które zawierały edycje fragmentów Tanachu w przekładzie na język karaimski, m.in. *Karaimische Texte im Dialekt von Troki* Tadeusza Kowalskiego (1929), *Przekłady trenów Jeremjasza w narzeczu trocko-karaimskim* Ananiasza

publikowane w specjalistycznych czasopismach i wydawnictwach naukowych. Sam redaktor recenzowanej przeze mnie publikacji jest autorem wielu wydań krytycznych karaïmskich tekstów religijnych, m.in. tłumaczeń hebrajskich pieśni na język zachodniokaraïmski (Németh 2020), oraz artykułów poświęconych wybranym fragmentom zachodniokaraïmskiego przekładu Tory (Németh 2014, 2015). Opracował także gramatykę języka zachodniokaraïmskiego (Németh 2011). Są to wydania *stricte* naukowe, dostosowane do standardów akademickich i nieprzeznaczone do celów popularnonaukowych.

Jak dowiadujemy się we wstępie od redaktora, rękopis z 1720 roku autorstwa Simchy z Kukizowa, zawierający tłumaczenie Pentateuchu na język zachodniokaraïmski i wydany krytycznie dwa lata temu (Németh 2021), jest podstawowym źródłem obecnej publikacji, która stanowi poprawioną i uwspółcześioną wersję powyższego dzieła. Edycja z 2021 roku była skierowana do międzynarodowej społeczności akademickiej, obecne wydanie zostało natomiast przygotowane z myślą o potrzebach członków litewskiej i polskiej mniejszości karaïmskiej², która do tej pory nie mogła cieszyć się poręcznym drukowanym tekstem świętej księgi. Stąd też w prezentowanym tomie uzupełniono ubytki i (z reguły drobne) błędy zidentyfikowane w rękopisie, aby uzyskać przekaz kompletny i przystępniejszy w odbiorze. W tym celu sięgnięto do późniejszych źródeł, m.in. do drugiego najstarszego zachodniokaraïmskiego przekładu Pięcioksięgu z 1722 roku autorstwa tego samego tłumacza i uczonego, Simchy z Kukizowa. Co istotne, mimo że redaktor omawianego przeze mnie wydania ma duże doświadczenie

---

Zajączkowskiego (1931–1932, 1934), *A Halich Karaïm Translation of Hebrew Biblical Texts* Zsuzsanny Olach (2013), czy też obszerniejsze wydania, tj. *The Crimean Karaïm Bible* Henryka Jankowskiego, Gülayhan Aqtay, Doroty Cegiołki, Tülay Çulhy i Michała Németha (2019) oraz *The Western Karaïm Torah* Németha (2021). Najnowszym wkładem w rozwój tej dziedziny karaïmoznawstwa jest cyfrowa baza biblijnych przekładów karaïmskich, utworzona pod redakcją Lászla Károlya oraz Németha, dostępna pod adresem <https://middleturkic.lingfil.uu.se/manuscripts/middle-karaïm/> (dostęp: 20.11.2024).

2 Zamysł ten realizuje się w dwujęzyczności książki, której tytuł, wstęp, krótki słownik oraz aneks zostały napisane zarówno w języku polskim, jak i litewskim.

naukowe w pracy z rękopisami spisanyymi w języku karaïmskim, chcąc osiągnąć zgodność tekstu z językiem współczesnym, postanowił dokonać w nim zmian we współpracy z Haliną Kobeckaitė, aktywną działaczką karaïmskiej mniejszości narodowej, dla której karaïmski jest językiem ojczystym. Tekst przekładu został zaktualizowany zgodnie ze zmianami językowymi, które zaszły w języku karaïmskim w ostatnich stuleciach. Uwspółcześnieniu poddane zostały cechy fonetyczne i sposób zapisu języka, tak aby ułatwić czytelnikowi odbiór dzieła. Dlatego też w wydaniu tym napotykamy m.in. formy spalatalizowane charakterystyczne dla dialektu północnozachodniego języka karaïmskiego, takie jak *Tienri* 'Bóg', *vierian* 'pusty', *diejin* 'aż do' itd., podczas gdy w oryginalnym rękopisie występowały formy archaiczne, odpowiednio: *Tenri*, *veren*, *dejin*. Németh podkreśla we wstępie, że w miarę możliwości zostały zachowane wszystkie cechy stylistyczne i gramatyczne oryginału, o ile ich zrozumienie było możliwe przez współczesnego odbiorcę. Postanowił więc m.in. zrezygnować z archaicznych form czasu zaprzeszłego na rzecz *-bedi* oraz zastosować czas teraźniejszy ciągle tworzony za pomocą przyrostka *-a-dyr*.

Tekst Pięcioksięgu został uzupełniony o *Słowniczek wyrazów obcych i zapomnianych* zawierający tłumaczenia na język polski oraz litewski rzadziej spotykanych terminów karaïmskich charakterystycznych dla przekładów biblijnych. Odnajdziemy w nim m.in. leksemy związane z fauną i florą, np. *aja* 'kania czarna'³, *duchifat* 'dudek (*Upupa epops*)', *jary kanaty* 'nie-toperz', *kapusta* 'kapusta', *loš* 'łoś', *saruviaik* 'jadowity wąż, żmija', *žubra* 'zubr'; kamieniami szlachetnymi, np. *achlama* 'kamień półszlachetny utożsamiany z ametystem', *diament* 'diament', *karbankulis* 'bliżej nieokreślony kamień szlachetny barwy czerwonej, karbunkuł', *safir* 'szafir', *šmarak* 'szmaragd'; jednostkami miary, np. *giog* 'jednostka masy, 2 *giog* to *mitkal*', *loh* 'biblijna miara objętości płynów', *mitkal* 'jednostka masy, w przekładach karaïmskich odpowiadająca 1 szeklowi (syklowi)', *tutamlych* 'o rozmiarze 1 piędzi'; a także bogatą terminologię religijną i współcześnie nieużywane pożyczki z hebrajszczyzny. Większość z tych słów to wyrazy zapożyczone z języków słowiańskich bądź z języka hebrajskiego. Do listy dołączono wyłącznie

3 Tłumaczenia terminów podaję, cytując wyżej wspomniany słowniczek (Németh 2024: 440–460).

terminy: (1) których nie odnajdziemy w słynnym *Słowniku karaimsko-rosyjsko-polskim* (Baskakov, Šapšal, Zajączkowski 1974), (2) które nie zostały w nim przyporządkowane do dialektu północnozachodniego języka karaimskiego, oraz (3) te, dla których podano w słowniku odmienny zakres semantyczny. Pomysł dołączenia do wydania tego poręcznego słowniczka uważam za bardzo trafny, gdyż wymienione w nim wyrazy z pewnością ułatwią lekturę nie tylko członkom mniejszości karaimskiej, ale także wszystkim badaczom, studentom i pozostałym sympatykom języka karaimskiego. Do książki dodano także aneks w postaci kilkudziesięciu wersetów biblijnych przetłumaczonych przez Simchę z Kukizowa i umieszczonych w rękopisie z 1720 roku, które ze względu za zbytne oddalenie od standardowego przekładu Pentateuchu zostały zastąpione w tekście głównym bardziej dosłownymi tłumaczeniami znalezionymi w późniejszych rękopisach karaimskich. Jest to ze wszech miar słuszna decyzja, jako że umożliwia nam pełne odkrycie oryginalnego stylu przekładu Simchy bez konieczności sięgania po trudniej dostępną publikację z 2021 roku.

Wydanie jest ponadto uzupełnione o poręczny przewodnik po rocznym cyklu czytania Pięcioksięgu w tradycji karaimskiej opracowany przez Annę Sulimowicz-Keruth. Możemy się z niego dowiedzieć, w którym tygodniu karaimskiego roku liturgicznego należy odczytać dany fragment Tanachu. Wykaz został przygotowany w sposób umożliwiający wygodne z niego korzystanie; w zestawieniu podano zarówno numery biblijnych wersetów, jak i numery stron, na których są one zlokalizowane w księdze. Ten sposób podania informacji sprawia, że może być ona wykorzystywana do celów liturgicznych bez konieczności sięgania po inne źródła.

Podsumowując, omówioną przeze mnie książkę uważam za wysoce wartościową pozycję. Jest ona znakomitym dowodem na to, że polscy naukowcy potrafią współpracować z otoczeniem społecznym także w zakresie humanistyki, m.in. w celu ochrony przed zapomnieniem zabytków rękopiśmiennych mniejszości religijnych i etnicznych. Wpisuje się ona doskonale w bogatą historię relacji gmin karaimskich z polskimi turkologami. Dzięki niej szerokie grono odbiorców, a nie – jak to jest w zwyczaju – wyłącznie wąska grupa językoznawców, zyskuje dostęp do kompletnego tekstu Pięcioksięgu w języku zachodniokaraimskim.

Bibliografia

Opracowania

- Baskakov, N. A., Šapšal, S. M., Zajączkowski, A. (red.). 1974. *Karaimsko-russko-połskij slovar'. Słownik karaimsko-rosyjsko-polski*. Moskwa.
- Jankowski, H. et al. 2019. *The Crimean Karaim Bible*, vol. 1: *Critical Edition of the Pentateuch, Five Scrolls, Psalms, Proverbs, Job, Daniel, Ezra and Nehemiah*; vol. 2: *Translation* (= *Turcologica* 119). Wiesbaden. <https://doi.org/10.14746/ka.2014.2.06>
- Kowalski, T. 1929. *Karaimische texte im Dialekt von Troki / Teksty karaimskie w narzeczu trockiem* (= *Prace Komisji Orientalistycznej PAU* 11). Kraków.
- Németh, M. 2011. *Związła gramatyka języka zachodniokaraimskiego z ćwiczeniami*. Poznań.
- Németh, M. 2014. *An Early North-Western Karaim Bible Translation from 1720*, part 1: *The Torah*. – *Karaite Archives* 2: 109–141. <https://doi.org/10.14746/ka.2014.2.06>
- Németh, M. 2015. *An Early North-Western Karaim Bible Translation from 1720*, part 2: *The Book of Ruth*. – *Karaite Archives* 3: 49–102. <https://doi.org/10.14746/ka.2015.3.03>
- Németh, M. 2020. *Middle Western Karaim. A Critical Edition and Linguistic Analysis of the Pre-19th-Century Karaim Interpretations of Hebrew piyyutim*. Leiden, Boston. <https://doi.org/10.1163/9789004419377>
- Németh, M. 2021. *The Western Karaim Torah. A Critical Edition of a Manuscript from 1720*. Leiden, Boston. <https://doi.org/10.1163/9789004447370>
- Németh, M. (red.). 2024. *Pięcioksiąg w przekładzie na język karaimski / Penkiaknygë karaimų kalba*. Wrocław. <https://doi.org/10.33229/bitik.4>
- Olach, Z. 2013. *A Halich Karaim Translation of Hebrew Biblical Texts* (= *Turcologica* 98). Wiesbaden.
- Zajączkowski, A. 1931–1932. *Przekłady trenów Jeremjasza w narzeczu trocko-karaimskim*. – *Rocznik Orientalistyczny* 8: 181–192.
- Zajączkowski, A. 1934. *Przekłady trenów Jeremjasza w narzeczu trocko-karaimskim (tekst i słowniczek)*. – *Rocznik Orientalistyczny* 10: 158–177.

Źródła internetowe

- Károly, L., Németh, M. (red.). *A Database of Middle Turkic Documents*. <https://middleturkic.lingfil.uu.se/manuscripts/middle-karaim> (dostęp: 8.11.2024).